

Alla Kozhinowa

<https://orcid.org/0000-0002-5498-7037>

Polska Akademia Nauk
Instytut Języka Polskiego
Warszawa, Polska

Polski kryminał milicyjny jako literatura faktu¹

The Polish Militia Detective Story as Non-fiction Literature

Abstract: The present study is devoted to detecting the characteristics of the “non-fiction” genre in the militia novel popular in People’s Poland in the 1950s–1980s. The article consists of two parts. The first part presents a general definition of non-fiction literature and its presentation in Polish, English and Russian studies. The time of the genre’s origin is specified and it is pointed out that such texts have appeared already before. A key feature distinguishing non-fiction from non-literary descriptions of events has been determined to be the presence of an artistic style of presentation. Attention has been drawn to the possibility of weaving fiction into the fabric of non-fiction works. The second part of the study is an analysis of the Polish police novel made against the background of similar works of Soviet literature. This refers to the main characteristics of the police novel, namely the linking of the action taking place in it to a specific time and place of events. It is this accurate temporal and spatial representation of reality that allows the police novel to be classified as non-fiction literature, and the presence of fiction justifies the mystification obligatory for detective literature.

Keywords: non-fiction literature, Polish militia novel

Abstrakt: Niniejsze opracowanie poświęcone jest wykryciu cech gatunku „literatura faktu” w powieści milicyjnej popularnej w Polsce ludowej w latach 50.–80. XX wieku. Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej części przedstawiono ogólną definicję literatury non-fiction oraz jej ujęcie w polonistyce, anglistyce i rusycystyce. Określono czas powstania tego gatunku i wskazano, że takie teksty pojawiały się już wcześniej. Za główną cechę odróżniającą literaturę faktu od nieliterackich opisów wydarzeń uznano obecność artystycznego stylu prezentacji. Zwrócono uwagę na możliwość wplatania fikcji w tkankę dzieł literatury non-fiction. Druga część opracowania stanowi analizę polskiej powieści milicyjnej dokonywaną na tle podobnych dzieł literatury sowieckiej. Mowa tutaj o głównych cechach powieści milicyjnej, a mianowicie o powiązaniu toczącej się w niej akcji z konkretnym czasem i miejscem wydarzeń. Właśnie to dokładne czasowe i przestrzenne przedstawienie rzeczywistości pozwala zaklasyfikować powieść milicyjną do literatury non-fiction, a obecność fikcji uzasadnia mystyfikację obowiązkową dla literatury detektywistycznej.

Słowa kluczowe: literatura non-fiction, polska powieść milicyjna

¹ Artykuł został napisany w ramach stypendium „Polonista” finansowanego przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej.

Literatura non-fiction jako gatunek literacki

Ogólna definicja

Wielu badaczy uważa literaturę faktu za ważny i potrzebny gatunek literacki, który pomaga czytelnikom w ocenie zjawisk współczesnego świata, co wobec natłoku informacji o bardzo zróżnicowanej jakości może także mieć znaczenie w podejmowaniu świadomych decyzji w ważnych sprawach życiowych (Lounsberry, 1990; Gutkind, 2012; Mazzeo, 2012). Trzeba jednak zgodzić się z tym, że literatura faktu to jeden z najbardziej kontrowersyjnych gatunków literatury współczesnej. W prowadzonych obecnie badaniach, nawet jeśli należą one do różnych tradycji literackich, określa się ją za pomocą porównywalnych definicji: oto, co możemy przeczytać o literaturze faktu w tradycji amerykańskiej: „To książki o prawdziwych faktach i wydarzeniach; literatura faktu, gdzie wszystkie utwory są niefikcyjne” (Anderson, 1989: XI [tłum. – A.K.]); w polskiej: „W przeciwieństwie do artystycznej prozy literackiej, a w szczególności powieści, gatunki literatury faktu z założenia nie posługują się fikcją w przedstawianiu rzeczywistości” (Niedzielski, b.r.w.); zob. też definicję, która do literatury faktu zalicza „współczesną literaturę narracyjną o charakterze dokumentalnym, obejmującą gatunki z pogranicza literatury i dziennikarstwa” oraz dzieła „tworzone bez specjalnego zamiaru literackiego” (Głowiński, 2000: 285); w rosyjskiej: „Non-fiction (z angielskiego non – »nie« + fiction – »beletrystyka«) to artystyczny i publicystyczny gatunek literatury, którego głównymi cechami są czysto realistyczne i dokumentalnie dokładne przedstawienie wydarzeń i postaci poprzez pryzmat percepcji figuratywnej i estetycznej autora” (Казакoвa, 2016: 7 [tłum. – A.K.]).

Problem terminu i czas powstania

W badaniach polskich terminy *literatura non-fiction* i *literatura faktu* zwykle używane są jako równoważne, ale bywają też porównywane lub nawet przeciwstawiane: „(...) polski reportaż jest dziwołagiem, cudownym

w swej istocie i frustrującym w swych nieścisłościach. Nie jest *literaturą faktu*, za to *creative non-fiction* jak najbardziej” (Staćzyk, 2013). Stosuje się również terminy *reportaż literacki* czy *literatura niefikcyjna* (Zajas, 2009). Należy jednak zauważyć, że ostatni ma szersze znaczenie niż literatura faktu. Uważa się, że oznacza on zarówno literaturę faktu (reportaż i jego formy pokrewne, np. relacje z podróży), literaturę „dokumentu osobistego” (sformułowanie autorstwa Romana Zimanda obejmujące m.in. autobiografię, dziennik, pamiętnik, wspomnienia), jak i esej (zob. np. Czermińska, 1966: 437). W praktyce angielskiej najpopularniejszymi terminami są obecnie *creative non-fiction* i *literary journalism*, w rosyjskiej – oprócz wymienionych – *literatura dokumentalna* (документальная литература), *dokument „ludzki”* (человеческий документ), *dokument ego* (эго-документ) (Местергази, 2007: 28).

Czas pojawienia się tego gatunku nie jest dokładnie określony. Wielu badaczy, m.in. John Hellmann, uważa, że jego początek przypada na lata 60. XX wieku, a konkretnie na rok 1965, „kiedy to opublikowano *The Kandy-Kolored Tangerine-Flake Streamline Baby* Toma Wolfe’a oraz *Z zimną krwią* Trumana Capote’a (Hellmann, 1978: 1 [tłum. – A.K.]). Ale można również przesunąć w przeszłość punkt początkowy: „Nazwa »literatura faktu« pojawiła się w polskiej terminologii literackiej i dziennikarskiej na przełomie lat 20. i 30. XX w.” (Niedzielski, b.r.w.). Podobnie w ZSRR w tym samym czasie powstało stowarzyszenie twórcze Lewy Front Sztuki (LEF), które opublikowało zbiór artykułów *Literatura faktu* (1929) (Чужак, ред., 2000). O tym kierunku pisze też Artur Hutnikiewicz, który twierdzi, że w Polsce ten ruch w stronę nowej rzeczywistości przyjął nazwę *autentyzm*, który to termin został po raz pierwszy użyty przez Zofię Nałkowską (Hutnikiewicz, 1967: 254). Nie zapominajmy również, że literatura amerykańska wywodziła się z dziennikarstwa i przemówień ojców-założycieli kraju, czyli literatury non-fiction, i dopiero stopniowo przybierała formę beletrystyki, a np. literatura podróżnicza to też literatura faktu „o długiej, sięgającej starożytności tradycji” (Kalin, 2018: 64). To samo można powiedzieć o kronikach, pamiętnikach, biografiami, sprawozdaniach, felietonach czy listach tradycyjnie przypisywanych do tego gatunku literackiego (Niedzielski, b.r.w.).

Podstawowe cechy gatunku

Jedną ze współczesnych badaczek omawianego gatunku, Barbara Lounsberry, wyróżnia cztery cechy tekstów literatury non-fiction: 1) prawdziwy dokumentalny fakt lub temat jako podstawa utworu; 2) dogłębne wstępne przygotowanie, analiza i zanurzenie w temacie; 3) zwrócenie szczególnej uwagi na fabułę, miejsce i lokalizację (*the scene*) w utworze; 4) artystyczny styl prezentacji (Lounsberry, 1990: 21). W *Rosyjskiej encyklopedii literackiej* tę ostatnią cechę uważa się za podstawową w procesie określenia granic gatunku:

Czasami *literaturą faktu* nieracjonalnie nazywana jest jakakolwiek narracja o realnych osobach i wydarzeniach. Dzięki temu do kategorii *literatury faktu* włącza się wspomnienia, pamiętniki, listy, autobiografie i powieści historyczne bez postaci fikcyjnych lub z ich minimalną liczbą; w rezultacie pojęcie *literatury faktu* traci swoje granice i wyraźny sens. Od badań naukowych i historycznych *literatura faktu* odróżnia się skupieniem na artystycznej syntezie: odtworzeniem żywego, niezwykle konkretnego przebiegu wydarzeń, żywego, portretowo-psychologicznego obrazu postaci historycznej (Мырaвьеv, 1978: 280 [tłum. – A.K.]).

Wydawałoby się zatem, że naukowych badań historycznych nie da się wpisać w obszar literatury faktu. Jednak Hayden White uważa, że dzieła historiograficzne mają wyraźne cechy literackie, ponieważ w procesie tworzenia tekstu o przeszłości rzeczywistość ulega przeobrażeniu, uzupełniane są luki, zdarzenia są uspołniane, a autor dobiera odpowiedni ton narracji (Уайт, 2002).

Problem zgodności z faktami

Ta ostatnia opinia zwraca uwagę na inny problem związany z rozważanym gatunkiem literackim: czy przedrostek *non-* jest tutaj właściwy? Już w 1940 roku, mówiąc właśnie o historiografii, Walter Benjamin przekonywał, że historycy są skłonni do spekulacji, co jest niezbędne do

stworzenia spójnej i integralnej opowieści o przeszłości: swoimi sądami wypełniają luki historii, łączą wszystkie fakty w związki przyczynowo-skutkowe, które zniekształcają rzeczywistość (Беньямин, 2012: 247). Na stronie internetowej Wokół faktu. Serwis poświęcony reportażom i literaturze faktu, w materiale zatytułowanym *Literatura faktu nie istnieje?* autorka Katarzyna Stańczyk pyta czytelnika: „Ostatnio coraz częściej się zastanawiam, czy reportaże, które czytam, są jeszcze literaturą faktu. Czy mogę ufać autorowi, skoro subiektywnie opisuje dane wydarzenia?” (Stańczyk, 2013). Artykuł o polskim reportażu podróżniczym, który – jak była o tym mowa wcześniej – też jest odmianą literatury non-fiction, nosi nazwę *Polska szkoła zmyślania* (Kalin, 2018), a Artur Domosławski w głośnej książce *Kapuściński non-fiction* zarzucał słynnemu reportażyście niedokładne relacjonowanie faktów, a także wymyślanie epizodów, które nie miały żadnego źródła w rzeczywistości (Domosławski, 2017: 525–554).

Biorąc pod uwagę wskazaną niepewność wyobrażeń na temat literatury non-fiction, spróbujmy ustalić, czy należy do niej tak interesująca odmiana dzieł socrealizmu, jaką jest powieść milicyjna.

Polska powieść milicyjna i jej miejsce w granicach literatury non-fiction

Specyfika powieści milicyjnej

Terminem *powieść milicyjna* Zbigniew Kubikowski – tworzący pod pseudonimem Jacek Joachim pisarz i autor kryminałów – posługiwał się już w połowie lat 60., później zaś nazwa ta została użyta przez Stanisława Barańczaka na określenie dzieł gatunku detektywistycznego, które powstawały w Polsce, a także w innych krajach obozu socjalistycznego (zob. w szczególności: Barańczak, 1975). Określając granice czasowe jej istnienia, Anna Martuszczyńska pisze, że „milicyjna odmiana powieści i noweli kryminalnej funkcjonowała tylko w krajach tzw. realnego

socjalizmu, gdzie pojawiła się po 1955 (czyli po upadku stalinizmu) i istniała do 1989” (Martuszevska, 1997: 321). Jednym z pierwszych „odwilżowych” kryminałów była powieść Andrzeja Piwowarczyka z 1956 roku zatytułowana *Królewna*, w której występował kapitan milicji Gleb – „ludowy Sherlock Holmes” (Marcinowska, 2017: 47).

Specyfikę powieści milicyjnej stanowi „z jednej strony, połączenie cech kryminału sensacyjnego i detektywistycznego z niektórymi wyróżnikami powieści tendencyjnej typu socrealistycznego, z drugiej zaś kreacja detektywa – milicjanta, która jest najbardziej widocznym przejawem tej odmiany” (Martuszevska, 1997: 321). Szukając miejsca dla tej odmiany w literaturze socrealizmu, można wskazywać, że powieść milicyjna jest utworem o stabilnych cechach gatunkowych: leży na styku kryminału i powieści produkcyjnej, śledztwo prowadzi zespół profesjonalistów pozostających na służbie w milicji, zachodzi tu skrzyżowanie fabuł zawodowych i prywatnych, w którego centrum znajduje się pozytywny i bardzo atrakcyjny bohater – najczęściej jeden z owych profesjonalistów.

Powieść milicyjna i problem czasu

Michał Bachtin, określając główną różnicę między eposem a powieścią, twierdził, że „Zarówno śpiewak jak i słuchacz immanentnej epopei jako gatunku znajdują się w tym samym czasie i na tym samym stopniu hierarchii, ale świat przedstawiony bohaterów istnieje na zupełnie innym i niedostępnym poziomie czasu i wartości, oddzielnym epickim dystansem... Zobrazowanie wydarzeń na tym samym poziomie czasu i wartości co autor i jego współcześni (a więc także na podstawie osobistego doświadczenia i zmyślenia) oznacza radykalny zwrot, przejście ze świata epiki w świat powieści” (Bachtin, 1970: 212).

Owo zanurzenie w nowoczesności w sposób szczególny charakteryzuje polską socjalistyczną powieść milicyjną; to powieść ściśle związana z płaszczyzną egzystencji autora i czytelnika, inaczej traci sens, choć może nabrać nowego znaczenia w odbiorze współczesnego czytelnika.

Jak już wspomniano, termin *powieść milicyjna* określa gatunek wspólny dla całego obozu socjalistycznego. Istnieją jednak różnice między utworami przedstawicieli poszczególnych krajów tego obozu. Na przykład odmienność polskiej powieści milicyjnej od radzieckiej powieści tegoż gatunku widoczna jest m.in. w tym, że w tej drugiej można znaleźć elementy zbliżające ją do eposu, czyli odniesienie do bohaterских wydarzeń w przeszłości, które to wydarzenia występują w charakterze uzasadnienia poczynań mających miejsce w teraźniejszości. Nieprzypadkowo jedna z pierwszych radzieckich powieści kryminalnych z czasów rozpoczynającej się odwilży politycznej, która stanowiła odejście od powieści szpiegowskiej właściwej dla epoki stalinizmu i sygnalizowała powrót do źródeł literatury kryminalnej, to *Okrucieństwo* (Жестокость) Pawła Nilina (1956) – historia walki z przestępczością w latach 20. (Domogalla, 2008: 72).

Takie trzymanie się przeszłości wydaje się charakterystyczne dla ideologii socjalistycznej i inspirowanej tą ideologią literatury socrealizmu – słuszność obecnego kursu partii i przyszłe osiągnięcia społeczeństwa weryfikowano przez pryzmat przeszłych dokonań rewolucji. Natomiast dla literatury okresu odwilży politycznej typowe było sięganie do bohaterских czasów wojny domowej i okresu walki z bandytyzmem od razu po niej, czyli do czasów przedstalinowskich, ponieważ uważano, że Stalin wypaczył błyskotliwe leninowskie idee rewolucji i wojny domowej.

Polska powieść milicyjna uniknęła takiej epicznej inspiracji – głównie dlatego, że inspirująca przeszłość nie była wystarczająco odległa dla eposu: punktem odniesienia mogło być tylko powstanie PRL-u, a dystans czasowy wynosił w tym przypadku nie więcej niż 25–30 lat. Przykładem takiego podejścia do przeszłości jest np. nawiązanie do wydarzeń powstania warszawskiego w książce Jerzego Edigeja *Testament samobójcy*, dzięki czemu zdemaskowano machinacje zbrodniarza.

Ideologiczne odniesienie czasowe w formie operowania faktami teraźniejszości miało miejsce także w polskiej powieści milicyjnej. W przywołanym utworze Edigeja *Testament samobójcy* pozytywnymi

postaciami wśród ludności cywilnej są rzemieślnicy zajmujący się produkcją i sprzedażą przedmiotów kultu religijnego. I choć autor opisuje ich z przymrużeniem oka, nie zmienia to jego przychylnego nastawienia do bohaterów. Przyczyna tego wydaje się na pierwszy rzut oka niezrozumiała, ponieważ badacze uważają, że w powieści milicyjnej „milicja, aparat partyjny, wyższa władza są poza podejrzeniem; natomiast podejrzane jest wszystko to, co ma związek z prywatną inicjatywą czy Zachodem” (Skotarczak, b.r.w.).

Jak się wydaje, wyjaśnienie tej kwestii może być następujące. Powieść ta została opublikowana w 1972 roku i akurat 8 czerwca tego samego roku uchwalono ustawę o wykonywaniu i organizacji rzemiosła (Internetowy System Aktów Prawnych, b.r.w.), która znacząco umacniała samorząd rzemieślniczy: ograniczono ingerencję państwa w kształtowanie przez rzemieślników cen swoich produktów, w produkcji eksportowej przyznano rzemieślnikom swobodę postępowania itd., czyli prywatni przedsiębiorcy otrzymywali swego rodzaju indulgencję na prowadzenie swojej działalności, co od razu wpadało w czułe ucho adwokata i pisarza Koryckiego (vel Jerzego Edigeja). Należy także zauważyć, że produkowano przedmioty religijne, co w dobie PRL-u bywało – delikatnie rzecz ujmując – problematyczne.

Powieść milicyjna i problem przestrzeni

Wracając do Bachtina, warto wspomnieć o wprowadzonym przez niego do użytku naukowego określeniu *chronotop*, o którym pisał: „Czasoprzestrzeń [хронотоп] rozumiemy jako formalno-treściową kategorię literacką. W literackiej czasoprzestrzeni artystycznej zachodzi zespolenie oznak przestrzennych i czasowych w sensownej i konkretnej całości” (Bachtin, 1974: 273). Taki sposób konstruowania świata jak najbardziej charakteryzuje rozważaną tu powieść milicyjną, być może lepiej niż inne gatunki literackie. Wydaje się, że wskazana powyżej weryfikacja ideologiczna w postaci szczegółowego opisywania wydarzeń epoki, w której żyją autor, czytelnik oraz bohaterowie, w powieści milicyjnej

jest wzmocniana przez weryfikację przestrzeni. Większość kryminałów pełna jest detalicznych opisów miejsca, w którym rozgrywa się akcja, co stanowi część poetyki tej powieści.

We wspomnianej powieści kryminalnej *Testament samobójcy* Edigej dokładnie opisuje, jakimi warszawskimi ulicami jedzie ścigany przestępca: przejeżdża obok Placu Unii Lubelskiej, mija spokojną ulicę Marszałkowską, skręca w Aleje Jerozolimskie, okrąża plac i wjeżdża do Nowego Świata, jeszcze dwa zakręty – najpierw do Foksal, potem do ulicy Kopernika i dalej Tamką do pomnika Syreny. Również Joanna Chmielewska w wielu swoich powieściach szczegółowo i dokładnie opisuje realia Danii; na tyle dokładnie, że np. w 2008 roku członkowie klubu Miłośników Polskiej Powieści Milicyjnej „MOrd” odbyli podróż do Danii śladami bohaterki książek Chmielewskiej (Skotarczak, b.r.w.).

Również w ujmowaniu przestrzeni widoczna jest różnica pomiędzy polską a radziecką powieścią milicyjną. Skoro polskiej powieści, jak już wspomniano, nie dałoby się rozciągnąć w czasie, to w przeciwieństwie do powieści radzieckiej można ją było poddać rozciąganiu lokalnemu. Jej akcja mogła toczyć się zarówno w Polsce, jak i za granicą, co było niemożliwe w powieści czasów ZSRR. Jeśli w tej ostatniej akcja zostawała przeniesiona poza granice kraju, to powieść przedstawiała już być milicyjną – zmieniała się w szpiegowską, czyli zupełnie inny gatunek literatury socrealizmu. Natomiast w polskiej odmianie przekraczanie granicy nie świadczyło o zmianach gatunkowych, czego dowodem mogą być chociażby wspomniane powieści Chmielewskiej, które gdziekolwiek się rozgrywają, pozostają klasycznymi przykładami powieści milicyjnej, nawet gdy czynności śledcze prowadzą policjanci zagraniczni.

Powieść milicyjna i problem mistyfikacji

Powyższe rozważania o dokładności milicyjnego chronotopu potwierdzają, iż powieść milicyjna należy do literatury faktu. Jednak wydawać by się mogło, że przeczy temu jedna z głównych cech tego gatunku,

a mianowicie obecność mistyfikacji. Powieść kryminalna zawsze baziuje na podstępnie, a im dłużej intryga pozostaje nierozwiązana, tym bardziej odbiorcy są zainteresowani lekturą. „Oszukani” czytelnicy Agathy Christie odczuwają satysfakcję, gdy odkrywają, że nawet narracja pierwszoosobowa nie wyklucza narratora z kręgu potencjalnych zabójców, też gdy dostrzegają, że mogą utożsamić Joannę, w imieniu której opowiadana jest historia, z autorem historii.

Do mistyfikacji należy też włączyć popularną praktykę pisania powieści kryminalnych pod pseudonimem. Racjonalne powody ukrywania się pod pseudonimem wiązały się z potrzebą np. uniknięcia podejrzeń o chęć uzyskania zysku komercyjnego. Jednak w dziele sztuki pseudonim staje się rodzajem *alter ego* nie tylko autora, lecz także bohatera, oddzielając go od świata rzeczywistego, i odpowiada zasadzie „podwójnej gry” charakterystycznej dla kryminału. Za najbardziej skandaliczną w gatunku powieści kryminalnej uważa się mistyfikację Francuza Borisa Viana, który opublikował groteskowe parodie (lub pastisze) amerykańskich thrillerów pod pseudonimem Vernon Sullivan.

Publikacja pod pseudonimem jest bardzo licznie reprezentowana w polskiej literaturze kryminalnej. Oprócz wspomnianej już Chmielewskiej pod pseudonimem pisali: Tadeusz Kostecki vel Krystyn T. Wand, W.T. Christine; Adam Bahdaj vel Dominik Damian; Anna Kłodzińska vel Stanisław Załęski i Mierzański; Jerzy Korycki vel Jerzy Edigey; Aleksander Minkowski vel Marcin Dor, Alex Hunte; Zbigniew Safjan vel Andrzej Zbych; Helena Sekuła vel Helena Turbacz; Maciej Słomczyński vel Kazimierz Kwaśniewski; Krzysztof Teodor Toeplitz vel Krzysztof Deuter; Andrzej Wydrzyński vel Artur Morena. Jednak najbardziej tajemnicza wydaje się postać autora kryjącego się pod pseudonimem Joy Alex. Był nim Maciej A. Słomczyński – pisarz, scenarzysta, tłumacz, choć krytykowany przez specjalistów, Lewisa Carrolla, *Ulisses*a Jamesa Joyce’a czy dzieł wszystkich Williama Szekspira i in.; syn Angielki i Amerykanina, który przez całe życie nosił nazwisko ojczyma, jednakże publikował swe powieści jako Joy Alex, przy czym główny bohater jego książek miał to samo imię i nazwisko (zob. np. Lubocha-Kruglik, 2018).

Wnioski

Podsumowując, można stwierdzić, że pewne cechy literatury faktu rzeczywiście są nieodłącznie związane z powieścią milicyjną. Podobnie jak literatura non-fiction powieści milicyjne dość ściśle łączą się z określoną przestrzenią i określonym czasem. Wydaje się jednak, że ta realistyczna podstawa służy jednemu celowi – weryfikacji kryminalnej mistyfikacji, swoistej grze, jaką autor powieści detektywistycznej prowadzi ze swoim czytelnikiem.

Główne miejsce w tej mistyfikacji zajmują starania autora, aby zmylić czytelnika, utrzymując intrygę detektywistyczną do ostatniej strony. Niemalą rolę w procesie mistyfikacji odgrywają też pseudonimy, tak chętnie przyjmowane przez autorów kryminałów. Nie zapominajmy jednak, że ostatnie badania wykazały, że w wielu przypadkach literatura non-fiction jest również dość swobodna w przedstawianiu faktów, w przeciwnym razie nie warto byłoby mówić o niej jako o literaturze. Mistyfikacja detektywistyczna nie wydaje się więc przeszkodą w zaliczeniu powieści milicyjnej do literatury faktu.

Literatura

Anderson Ch., 1989, *Introduction: Literary Nonfiction and Composition*, in: *Literary Non-fiction: Theory, Criticism, Pedagogy*, ed. Ch. Anderson, Southern Illinois University Press, Carbondale, p. IX–XXVI.

Bachtin M., 1970, *Epos a powieść (o metodologii badania powieści)*, „Pamiętnik Literacki”, nr 61/3, s. 203–230.

Bachtin M., 1974, *Czas i przestrzeń w powieści*, „Pamiętnik Literacki”, nr 65/4, s. 273–311.

Barańczak S., 1975, *Polska powieść milicyjna. Dominacja funkcji perswazyjnej a problemy gatunkowe*, w: *W kręgu literatury Polski Ludowej*, red. M. Stępień, Wydawnictwo Literackie, Kraków, s. 270–316.

- Czermińska M., 1996, *Badania nad prozą niefikcyjną – sukcesy, pułapki, osobliwości*, w: *Wiedza o literaturze i edukacja*, red. T. Michałowska, Z. Goliński, Z. Jarosiński, Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, Warszawa, s. 436–449.
- Domogalla A., 2008, *Rosyjska powieść kryminalna XX–XXI wieku (wokół przemian gatunkowych)*, „Rusycystyczne Studia Literaturoznawcze”, nr 20, s. 71–83.
- Domosławski A., 2017, *Kapuściński non-fiction*, Wielka Litera, Warszawa.
- Głowiński M., 2000, *Literatura faktu*, w: M. Głowiński i in., *Słownik terminów literackich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 285–286.
- Gutkind L., 2012, *You Can't Make This Stuff Up: The Complete Guide to Writing Creative Nonfiction — from Memoir to Literary Journalism and Everything in Between*, Da Capo Press, Boston, Massachusetts.
- Hellmann J., 1978, *Fables of Fact: The New Journalism as New Fiction*, University of Illinois Press, Urbana.
- Hutnikiewicz A., 1967, *Od czystej formy do literatury faktu. Główne teorie i programy literackie XX stulecia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, oddział w Poznaniu, Zakłady Graficzne w Toruniu, Toruń.
- Internetowy System Aktów Prawnych, b.r.w., Ustawa z dnia 8 czerwca 1972 r. o wykonywaniu i organizacji rzemiosła, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=W-DU19720230164> [dostęp: 10.02.2023].
- Kalin A., 2018, *Polska szkoła zmyślenia – literacki reportaż podróżniczy. Podróże z Mordoru do Międzymorza Ziemowita Szczerka*, „Forum Poetyki”, nr 11–12, s. 64–85.
- Lounsberry B., 1990, *The Art of Fact: Contemporary Artists of Nonfiction*, Greenworld Press, New York.
- Lubocha-Kruglik J., 2018, *Mistyfikacja i przekład. Joe Alex po rosyjsku*, „Applied Linguistics Papers”, vol. 25/4, s. 39–52.
- Marcinowska B., 2017, *Książka-ulicznica, czyli początki powieści kryminalnej w Polsce*, „Kwartalnik Opolski”, nr 4, s. 45–53.
- Martuszewska A., 1997, *Powieść kryminalna*, w: *Słownik literatury popularnej*, red. T. Żab-
ski, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław, s. 319–321.
- Mazzeo T.J., 2012, *Writing Creative Nonfiction: Course Guidebook*, The Teaching Company, Virginia.
- Niedzielski C., b.r.w., *Literatura faktu*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/literatura-faktu;3933199.html> [dostęp: 10.02.2023].

- Skotarczak D., b.r.w., *Drugie życie powieści milicyjnej*, <https://www.klubmord.com/oprawcowania/drugie-zycie-powieści-milicyjnej-prof-dorota-skotarczak/> [dostęp: 8.02.2023].
- Stańczyk K., 2013, *Literatura faktu nie istnieje? Polskie reportaże to creative non-fiction*, <http://wokolfaktu.pl/literatura-faktu-nie-istnieje-polskie-reportaże-to-creative-non-fiction/> [dostęp: 8.02.2023].
- Zajas P., 2009, *O naturze pośledniego owada. Nowa propozycja badań nad literaturą niefikcjonalną*, „Teksty Drugie”, nr 5 (119), s. 40–55.
- Беньямин В., 2012, О понятии истории, в: *Беньямин В. Учение о подобии. Медиаэстетические произведения*, РГУ, Москва, с. 237–253.
- Казакова Г.М., 2016, Нон-фикшн в современной книжной культуре, „Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств”, nr 3 (47), с. 7–12.
- Местергази Е.Г., 2007, *Литература нон-фикшн/non-fiction: Экспериментальная энциклопедия. Русская версия*, Совпадение, Москва.
- Муравьев В.С., 1978, *Документальная литература*, в: *Краткая литературная энциклопедия*, т. 9, ред. А.А. Сурков, Советская энциклопедия, Москва, с. 280–282.
- Уайт Х., 2002, *Метаистория. Историческое воображение в Европе XIX века*, Издательство Уральского Университета, Екатеринбург.
- Чужак Н.Ф., ред., 2000, *Литература факта: Первый сборник материалов работников ЛЕФа* [Переиздание 1929 года], Захаров, Москва.

ALLA KOZHINOWA – prof. dr hab., Institute of Polish Language, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland / prof. dr hab., Instytut Języka Polskiego, Polska Akademia Nauk, Warszawa, Polska.

Author of over 290 works. Member of the Programme Board of the journal “Postscriptum Polonistyczne” (Katowice), Member of the Ethnolinguistic Commission of the International Committee of Slavists. She was awarded the order of honour “Meritorious for Polish Culture”. Academic interests: history of Slavic languages, languages of national minorities living in Slavic areas, ethnolinguistics, translation studies.

Autorka ponad 290 prac. Członek Rady Programowej czasopisma „Postscriptum Polonistyczne” (Katowice), Członek Komisji Etnolingwistycznej Międzynarodowego Komitetu Słowistów. Otrzymała odznakę honorową „Zasłużony dla Kultury

Polskiej". Zainteresowania naukowe: historia języków słowiańskich, języki mniejszości narodowych zamieszkałych na terenach słowiańskich, etnolingwistyka, translatoryka.

E-mail: kozhinstster@gmail.com